

ارزیابی مهارتها و ویژگیهای کارآفرینانه دانشجویان و تأثیر آن بر قصد کارآفرینی (مورد مطالعه: مراکز آموزش علمی - کاربردی مهارت)

غلامحسین حسینی نیا^۱، پوریا عطایی^۲ و احمد یعقوبی فرانی^۳

چکیده: هدف اصلی این پژوهش، ارزیابی مهارتها و ویژگیهای کارآفرینانه دانشجویان مراکز آموزش علمی - کاربردی مهارت و تأثیر آن بر قصد کارآفرینی آنها بود. جامعه آماری این پژوهش، تمام دانشجویان مراکز علمی - کاربردی مهارت بود (حدود ۲۱ هزار دانشجو در رشته‌های فنی - مهندسی). با بهره‌گیری از جدول کرجسی و مورگان، تعداد ۳۷۷ دانشجو به روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی تصادفی برای انجام این پژوهش انتخاب شدند. ابزار مورد استفاده برای جمع‌آوری داده‌ها پرسش‌نامه محقق‌ساخته بود. متغیرهای مورد بررسی شامل مهارتهای کارآفرینی (دانش طرح کسب‌وکار، ارتباطات، آشنایی با قوانین و مقررات حقوقی و تجاری، برنامه‌ریزی، تیم‌سازی و بازاریابی)، قصد و ویژگیهای کارآفرینانه است. روایی صوری ابزار تحقیق توسط جمعی از متخصصان مورد تأیید قرار گرفت. برای بررسی پایایی پرسش‌نامه، از ضریب آلفای کرونباخ (مقدار متوسط ۰/۹۶) استفاده شد. روشهای تجزیه و تحلیل داده‌های این تحقیق شامل ضریب تغییرات، T تک‌نمونه‌ای، ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندگانه بودند. یافته‌ها نشان داد که از بین مهارتهای شش‌گانه کارآفرینی سه مهارت برنامه‌ریزی، تیم‌سازی و آشنایی با قوانین و مقررات حقوقی و تجاری تفاوت معناداری با میانگین مقیاس (به ترتیب ۱۲، ۱۵، ۹) داشتند. همچنین، چهار متغیر انگیزه پیشرفت، چالش‌طلبی، مهارت بازاریابی و عمل‌گرایی در مجموع قادرند ۵۶ درصد از تغییرات متغیر وابسته (قصد کارآفرینانه دانشجویان) را پیش‌بینی کنند. به بیان دیگر، این چهار متغیر ۵۶ درصد از قصد کارآفرینانه دانشجویان را پیش‌بینی می‌کنند و ۴۴ درصد دیگر توسط سایر متغیرها پیش‌بینی می‌شود. در پایان باتوجه به نتایج به‌دست‌آمده از این مطالعه پیشنهادهای کاربردی ارائه شد.

واژه‌های کلیدی: مهارت کارآفرینی، ویژگیهای کارآفرینانه، قصد کارآفرینی، آموزش علمی - کاربردی، مؤسسه آموزش عالی مهارت

۱. استادیار دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران، تهران، ایران. hosseininia@ut.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. ataeip@yahoo.com

۳. استادیار دانشکده کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران. (نویسنده مسئول). yaghoubi@basu.ac.ir

(دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۶/۲۵)

(پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۱۱/۲۳)

DOI: 10.22047/ijee.2017.61340.1408

۱. مقدمه

چالش اشتغال و بیکاری جوانان و دانش‌آموختگان دانشگاهی نه فقط یکی از مهم‌ترین مسائل اجتماعی حال حاضر کشور به شمار می‌آید، بلکه باتوجه به رشد جمعیت و افزایش دانش‌آموخته‌گان می‌توان آن را مهم‌ترین چالش اجتماعی دهه آینده به حساب آورد. از سوی دیگر، تجارب کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته نشان می‌دهد که یکی از بهترین راه‌حلهای آماده کردن دانش‌آموختگان برای ورود به فضای کار و اشتغال «کارآفرینی» است. کارآفرینی تأثیر مثبتی بر رشد اقتصادی کشورها (صادقی و ملکی‌نیا، ۱۳۹۰؛ صباحی و همکاران، ۱۳۹۲؛ Urbano et al., 2010) و تقویت رقابت‌پذیری کشورها و سازمانها در مواجهه با شرایط جهانی‌سازی (Keat et al., 2011) دارد. به اعتقاد محققان، در جوامع مختلف از افراد کارآفرین، هم از نظر ویژگیهای شخصیتی و هم از نظر رفتاری، انتظارات متفاوت و خاصی می‌رود (Yao et al., 2016). کارآفرینان همواره نقش حیاتی در پیشرفت جوامع بر عهده دارند، همواره در جست‌وجوی فرصتها هستند؛ تغییر را امری معمولی و متداول به شمار می‌آورند، از تغییر به‌عنوان یک فرصت بهره می‌برند (Ramirez et al., 2010) و با اختراع، نوآوری و خلق چیزی که جدیدتر و بهتر است به جامعه کمک می‌کنند (Koe et al., 2012). بسیار واضح است که نیروی انسانی توانمند یکی از مهم‌ترین ارکان کارآفرینی بوده و باعث پیشرفت و توسعه آن می‌شود. در این رابطه، آموزش عالی کشور، در گسترش مفاهیم کارآفرینی از طریق ایجاد دانشگاههای کارآفرین و ترویج اندیشه‌ها و اقدامات کارآفرینانه نقش مهمی بر عهده دارد (عبداله‌زاده سلماسی و همکاران، ۱۳۹۴؛ فرامرزی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۵). احمدی و همکاران (۱۳۹۱) و آراستی و سعید بنادکی (۱۳۹۲) معتقدند که دانشگاهها از طریق ترویج و آموزش کارآفرینی می‌توانند دانشجویان را به سمت بروز رفتار کارآفرینی ترغیب کنند. از دیگر منظر، محققان یکی از مهم‌ترین چالشهای توسعه کارآفرینی را فقدان مهارتهای کارآفرینی و فقدان اطلاعات می‌دانند (Parvin et al., 2012). این در حالی است که متناسب نبودن محتوای آموزشی با نیاز بازار کار، بی‌توجهی به آموزشهای کارآفرینی و ضعف مهارتهای کارآفرینی دانشجویان و دانش‌آموختگان از دلایل اصلی رشد معضل بیکاری دانش‌آموختگان بوده است (دریایی، ۱۳۹۲؛ حسینی و یعقوبی، ۱۳۸۴؛ Khayri et al., 2011). بر این اساس، تلاش برای توسعه رفتارهای کارآفرینانه در بین افراد جامعه به‌طور عام و دانش‌آموختگان مراکز دانشگاهی به‌طور خاص، راهکاری مؤثر برای کمک به رفع مشکل بیکاری در جامعه است و این موضوع در مراکز آموزش علمی - کاربردی، که با هدف توانمندسازی دانشجویان برای کارآفرینی و ورود به بازار کار ایجاد شده‌اند، اهمیت مضاعفی دارد.

اهمیت پرداختن به موضوع کارآفرینی و توسعه رفتارهای کارآفرینانه توسط افراد جامعه و به‌ویژه جوانان زمانی بیشتر درک می‌شود که بر اساس آخرین گزارش دیده‌بان جهانی کارآفرینی (Global Entrepreneurship Monitor, 2014) مردم ایران با برخورداری از ۵۹٪ از قابلیت‌های کارآفرینانه، فرصتهای بسیار کمی (۲۸٪) را تشخیص می‌دهند. این در حالی است که نسبت به سال ۲۰۱۰ (قابلیتهای

کارآفرینانه ۶۵/۷٪ و فرصتهای کارآفرینی ۴۱/۶٪) کاهش چشم‌گیری داشته است. از طرف دیگر، نرخ فعالیتهای کارآفرینانه نوپا در ایران ۱۰/۹٪ است که بالطبع این آمار نسبت به سال ۲۰۱۰ (۱۲/۴٪) کاهش یافته است. همچنین، یکی دیگر از آمارهای مهم ارایه شده، میزان قصد کارآفرینی است؛ بر اساس آمار منتشرشده این میزان در ایران ۲۵٪ است که در مقایسه با سال ۲۰۱۰ (۳۱/۴٪) کاهش شش‌درصدی داشته است.

۲. مبانی نظری و پیشینه موضوع

تاکنون تعاریف متفاوت و متعددی از کارآفرینی ارائه شده است. از نظر اقتصاددانان، کارآفرین کسی است که منابع، نیروی کار، مواد و سرمایه را با هم ترکیب می‌کند تا ارزش آنها را نسبت به قبل بیشتر کند. از نظر روان‌شناسان، کارآفرین کسی است که با بهره‌گیری از برخی ویژگی‌های شخصیتی نظیر انگیزه پیشرفت، اعتمادبه‌نفس، سخت‌کوشی، تحمل فضای ابهام، ریسک‌پذیری و... کسب‌وکار جدیدی راه‌اندازی و مدیریت می‌کند (سلجوقی، ۱۳۹۳). جامعه‌شناسان نیز شرایط اجتماعی را، که به شکل‌گیری کارآفرینی در جامعه منجر می‌شود، مورد بررسی قرار داده و به فعالیتهای کارآفرینانه به‌عنوان محصول عوامل اجتماعی و شرایط ساختاری جوامع نگریسته‌اند (Fox, 2005). اما، به‌طور کلی کارآفرینی فرایند خلق پدیده‌های جدید و باارزش است که از طریق راه‌اندازی یک کسب‌وکار و با اختصاص دادن زمان و تلاش موردنیاز و نیز با در نظر گرفتن ریسکهای مالی، روانی و اجتماعی به‌منظور رسیدن به رضایت شخصی، پاداشهای مالی و ارضای نیاز استقلال‌طلبی صورت می‌گیرد (فیض‌بخش و عبداللهی، ۱۳۸۹).

تصمیم‌گیری برای راه‌اندازی یک کسب‌وکار جدید و به تعبیری قصد کارآفرینی، یکی از مهمترین مراحل توسعه رفتارها و اقدامات کارآفرینی است. از این‌رو، بخش مهمی از مبانی نظری و مطالعات تجربی در حوزه کارآفرینی به چگونگی شکل‌گیری تصمیم افراد برای کارآفرینی و توسعه رفتارهای کارآفرینانه آنها اختصاص یافته است. به‌طور کلی قصد، بخش اولیه و با اهمیتی از فرایند شناختی ایجاد و توسعه یک رفتار از جمله راه‌اندازی یک کسب‌وکار جدید و کارآفرینانه محسوب می‌شود (Maresch et al., 2016; Ambad & Damit, 2016). محققان قصد کارآفرینی را از پیش‌بینی‌کننده‌های بسیار قوی در توسعه رفتار کارآفرینانه (Ambad & Damit, 2016; Paul & Shrivatava, 2016) و به نوعی مهم‌ترین تعیین‌کننده رفتار فرد دانسته‌اند (کریمی، ۱۳۹۵).

مجموعه‌ای از عوامل می‌توانند بر قصد کارآفرینی افراد تأثیرگذار باشند. به‌عنوان نمونه، ویژگیهای شخصیتی نظیر نیاز به پیشرفت، ریسک‌پذیری و کنترل درونی از عواملی هستند که تأثیر مثبتی بر قصد کارآفرینانه دارند (Espiritu-Olmos & Sastre-Castillo, 2015). پژوهشگرانی نظیر صیف و

همکاران (۱۳۹۳)، گورال و آستان^۱ (۲۰۰۶)، شاک^۲ (۲۰۱۰)، کانیزارس و گارسیا^۳ (۲۰۱۰)، چالانباتر^۴ و همکاران (۲۰۱۱) و آلتینی^۵ (۲۰۱۲) بر اهمیت توجه به برخی ویژگیهای فردی نظیر نیاز به پیشرفت، تمایل به خطرپذیری، تحمل ابهام، کنترل درونی و ریسک‌پذیری به‌عنوان ویژگیهایی از افراد، که بر فرایند قصد کارآفرینی آنها اثر دارند، تأکید کرده‌اند. نتایج تحقیق مت^۶ و همکاران (۲۰۱۵) در بین دانشجویان نیز بر اهمیت سه عامل کنترل درونی، نیاز به پیشرفت و هنجارهای ذهنی به‌عنوان تعیین‌کننده‌های قصد کارآفرینانه تأکید داشت. یافته‌های پژوهش محمدی آلمانی و همکاران (۱۳۹۲) در بین مهارت‌آموزان نشان داد که کنترل درونی، ریسک‌پذیری، اعتمادبه‌نفس، نیاز به کسب موفقیت، تحمل ابهام و برخورداری از قوه نوآوری از عوامل تأثیرگذار بر قصد کارآفرینانه دانشجویان هستند. عروفزاد و نظری (۱۳۹۳) تمایل به مخاطره، تحمل کار سخت و انعطاف‌پذیری را از عوامل ایجاد قصد کارآفرینی دانسته‌اند. همچنین، عوامل بیرونی مانند فضای کسب‌وکار و نگرش کلی افراد نسبت به موفقیت در فعالیتهای اقتصادی و کارآفرینانه نیز مؤثرند.

بر مبنای نتایج مطالعه مرتبط با ویژگیهای کارآفرینان می‌توان چنین نتیجه گرفت که این افراد ویژگیهایی دارند که آنها را از افراد غیر کارآفرین متمایز می‌سازد. برخی از مهم‌ترین این ویژگیها چالش‌طلبی، عمل‌گرایی، انگیزه پیشرفت، ریسک‌پذیری و برخورداری از کانون کنترل درونی است. آنچه جهت و مسیر کارآفرین را برای رسیدن به آرزوهایش تعیین می‌کند، از درون او برمی‌خیزد. عزم او برای حرکت یا توقف و اقدام یا عدم اقدام چیزی نیست که تنها زاینده شرایط، محیط یا اطرافیان باشد؛ یعنی کارآفرین کنترل درونی دارد (آقاجانی، ۱۳۸۴). کارآفرین خطرپذیر است؛ او به‌جای آنکه منتظر یک پایان موفق بماند به فکر و تلاش خود تکیه کرده و به مشکلات حمله می‌کند. وقتی که کارآفرین خطرات یک کار را محاسبه می‌کند، شانس موفقیت یا شکست را نیز در نظر می‌گیرد (ملیتو و همکاران، ۱۳۸۰). انگیزه پیشرفت و نیاز به توفیق‌طلبی باعث می‌شود کارآفرینان به کارهایی بپردازند که هر کسی توان انجام آنها را ندارد. به‌طوری‌که، نیاز به توفیق‌طلبی، میل به موفقیت و مقبولیت یافتن است که افراد را به سوی درگیر شدن با رفتارهای کارآفرینانه سوق می‌دهد (فیض‌بخش و عبداللهی، ۱۳۸۹). یکی دیگر از ویژگیهای کارآفرینان عمل‌گرایی است؛ وقتی که تصمیم به عمل می‌گیرند، بلافاصله و در اولین فرصت آن را اجرا می‌کنند. به عبارت دیگر، افراد کارآفرین خوداتکا و عمل‌گرا هستند (Segal et al., 2005). کارآفرینان به دنبال فرصتهای نوآور و کارآفرینانه هستند. این در حالی است که تشخیص فرصتهای کارآفرینانه از ویژگیهای بارز این افراد است (موسیوند و همکاران،

1. Gorol and Astan
2. Schuck
3. Ganizares and Garcia
4. Chuluunbaatar
5. Altinay
6. Mat et al.

۱۳۹۵؛ علی‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۵). چالش‌طلبی نیز یکی از مشخصه‌های افراد کارآفرین است. هنگام تعیین هدف ترجیح می‌دهند، هدفهای سخت را انتخاب کنند. در برابر مشکلات اغلب راه‌حلهای سازنده پیشنهاد می‌کنند و به حل مسائل پیچیده و مبهم علاقه نشان می‌دهند. معمولاً، برای انجام یک کار پیچیده چندین روش می‌یابند. چالش‌طلبی آنها به‌واسطه کمبود منابع سازمانی نه‌تنها کمتر نمی‌شود، بلکه بیشتر می‌شود (Fang et al., 2009).

علاوه‌بر ویژگیهای خاص کارآفرینانه مهارتهایی نیز وجود دارد که افراد کارآفرین باید به آنها مسلط باشند. برخی از این مهارتها شامل دانش طرح کسب‌وکار، ارتباطات، آشنایی با قوانین و مقررات حقوقی و تجاری، برنامه‌ریزی، تیم‌سازی و بازاریابی است. نوشتن طرح کسب‌وکار علل مختلفی دارد که مهم‌ترین آن خود کارآفرین است. یک طرح خوب، حرفه‌ای بودن کارآفرین و آشنایی او را با بازار آشکار می‌کند. لذا، داشتن دانش کافی برای تدوین آن از مهارتهای ضروری است. تیم‌سازی نیز یکی از مهارتهایی است که کارآفرینان باید در آن تبحر داشته باشند. یک تیم پویا و هم‌افزا، بر پایه وجود یک آرمان مشترک و جو اعتماد ساخته می‌شود (فیض‌بخش و عبداللهی، ۱۳۸۹). لذا، کارآفرینان بایستی توانایی انتخاب افراد مناسب و ایجاد تیم کاری را برای راه‌اندازی یک کسب‌وکار داشته باشند. یکی از عواملی که همیشه فرایند ایجاد کسب‌وکار را کند می‌کند، قوانین و مقررات سخت و بازدارنده است. در نتیجه، مهارتهایی از قبیل آشنایی کارآفرینان با مسائل حقوقی، راه‌اندازی و مدیریت کسب‌وکارها، قوانین مالیاتی، دریافت تسهیلات، قوانین صادرات و غیره لازم و ضروری است (موحدی و یعقوبی‌فرانی، ۱۳۹۱). بازاریابی بخش مهمی از مهارتهای کارآفرینانه به حساب می‌آید. به‌طوری‌که این مهارت چگونگی رقابت و عملکرد کارآفرین را در بازار تعیین می‌کند. بر همین اساس، کارآفرینان باید توانایی ارزیابی محیط رقابتی، یافتن نیازهای روبه‌افزایش بازار هدف و به‌طور کلی، توانایی انجام یک بازاریابی کارآمد و سودآور را داشته باشند (هیسریچ و پیترز، ۱۳۹۰). توانایی ایجاد شبکه و استفاده از تماسها و ارتباطات از دیگر مهارتهای ارتباطی کارآفرینان است. بنابراین، توانایی برقراری ارتباط با مشتریان، تعاملات اجتماعی و استفاده از منابع و کانالهای اطلاعاتی مختلف از زیرمجموعه‌های مهارت ارتباطی کارآفرینان است. کارآفرینان همواره ایده‌های بزرگی دارند که برای رسیدن به موفقیت به برنامه‌ریزی دقیق احتیاج دارند. برنامه‌ریزی اثربخش، پایه و اساس اداره کردن یک کسب‌وکار است. برنامه‌های اثربخش با توجه به منابع در دسترس و اهداف مهیا می‌شوند. فرایند برنامه‌ریزی شامل انتخاب یک راهکار ویژه از میان گزینه‌ها است (کاهان، ۱۳۹۳). بر مبنای آنچه ذکر شد، ایجاد و توسعه رفتارهای کارآفرینانه توسط افراد، تحت‌تأثیر برخورداری آنها از مجموعه متنوعی از ویژگیها و مهارتهاست که البته میزان و نوع آنها در گروههای مختلف جامعه متفاوت است و این امر ضرورت پرداختن به ماهیت و کیفیت این ویژگیها و مهارتها و نیز نحوه تأثیرگذاری آنها در فرایند راه‌اندازی و اداره یک کسب‌وکار کارآفرینانه را نشان می‌دهد. بر همین اساس، در دو دهه اخیر توجه فراوانی به پژوهشهای مرتبط با توسعه کارآفرینی و به‌طور خاص تأثیر ویژگیها و مهارتهای

۳۰ ارزیابی مهارتها و ویژگیهای کارآفرینانه دانشجویان و تأثیر آن بر قصد کارآفرینی (مورد مطالعه: مرکز...

کارآفرینی بر توسعه نیت و رفتار کارآفرینانه افراد شده است که در ادامه به نتایج برخی از این پژوهشها اشاره می‌شود.

طبق نتایج تحقیق جعفری‌مقدم و همکاران (۱۳۹۰) دانشجویان مهارتهای کارآفرینانه را در دانشگاهها کسب نمی‌کنند؛ دانشگاهها مشوق ایده‌های جدید و کارآفرینانه دانشجویان نیستند. ترکر^۱ (۲۰۰۹) توسعه مهارتها و تواناییهای کارآفرینانه دانشجویان از طرف دانشگاه را یکی از مهم‌ترین تعیین‌کننده‌های قصد کارآفرینانه توسط آنها می‌داند. نتایج تحقیقات صفری و سمیع‌زاده (۱۳۹۱) در این زمینه نشان می‌دهد که وضعیت آموزش کارآفرینی در دانشگاهها از وضعیت نامناسبی برخوردار است و گنجاندن موضوعات آموزشی نظیر مبانی کسب‌وکار، طرح کسب‌وکار، ارتباطات، مدیریت و سازمان، قوانین و مقررات حقوقی و تجاری، حسابداری، مدیریت مالی و بازاریابی امری ضروری است. فولادی و باغبانی (۱۳۹۳) شش مهارت عمده شامل توانایی در توسعه محصول جدید، نوآوری، ایجاد ارتباط با سرمایه‌گذاران، شناسایی هدف اصلی، توانایی توسعه منابع انسانی و رویارویی با چالشهای غیرمنتظره را در قصد کارآفرینی دانشجویان مؤثر دانسته‌اند. به گفته آسکون و یلدریم^۲ (۲۰۱۱) از جمله نیازهای آموزشی کارآفرینی در راه‌اندازی و مدیریت کسب‌وکار، مهارتهای عمومی، قوانین و مقررات مرتبط با راه‌اندازی کسب‌وکار، انتخاب نوع کسب‌وکار، مدیریت زمان و مدیریت منابع انسانی است. مرادی و همکاران (۱۳۹۱) نیز توسعه مهارتهای کسب‌وکار را به‌منظور تقویت قابلیت‌های کارآفرینی در دانشجویان لازم و ضروری دانسته‌اند. رحمانیان کوشکی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهش خود در زمینه بررسی توانمندیهای کارآفرینانه دانشجویان مراکز علمی - کاربردی کشاورزی به این نتیجه رسیدند که مهارتهای مدیریت یک کسب‌وکار (سازماندهی و رهبری) و قوانین و مقررات مربوط به ایجاد آن از دیدگاه دانشجویان از اهمیت بالایی برخوردار است. جمشیدی‌فر و همکاران (۱۳۸۹) در بررسی روحیه کارآفرینی دانشجویان به این نتیجه دست یافتند که دانشجویان به دلایلی از قبیل نبود سرمایه و ضعف در مهارتهای کارآفرینی تمایلی به کارآفرینی ندارند.

بر اساس نتایج پژوهش موحدی و همکاران (۱۳۹۵) محتوای دروس کارآفرینی در دانشگاهها از کفایت لازم برخوردار نبوده و ضرورت دارد متناسب با سطح نیاز دانشجویان هر رشته محتوایی برای آماده‌سازی آنها در جهت راه‌اندازی کسب‌وکار جدید تعریف شود و در ارائه دروس کارآفرینی، تقویت مهارتهای مرتبط با فرایند راه‌اندازی کسب‌وکار جدید مورد تأکید قرار گیرد. بر مبنای نتایج این پژوهش، توجه به کاربردی بودن محتوای درس کارآفرینی و نیز استفاده از روشهای عملی، گفت‌وگو و آموزشهای کارگاهی و دعوت از کارآفرینان برای مشارکت در ارائه این دروس ضرورت دارد. انصاری و فکور (۱۳۹۳) نیز کمبود آموزشها و مهارتهای کارآفرینی را از مهم‌ترین موانع محیطی گرایش دانشجویان و دانش‌آموختگان به کارآفرینی

1. Turker

2. Askun and Yildirim

دانسته‌اند. آنچه مسلم است برخورداری از ویژگیهای کارآفرینی و مهارت‌های کاربردی برای راه‌اندازی و اداره کسب‌وکار یکی از عوامل تعیین‌کننده گرایش و تمایل افراد برای ورود به عرصه کارآفرینی است و ضرورت دارد برنامه‌های آموزش کارآفرینی و تربیت کارآفرینان با محوریت ایجاد و توسعه این ویژگیها و تقویت مهارت‌های موردنیاز برای کارآفرینی تنظیم و اجرا شود. این موضوع در نظام‌های آموزش عالی و به‌طور خاص در مراکز آموزش علمی - کاربردی اهمیت بیشتری دارد؛ زیرا مراکز آموزش علمی - کاربردی با هدف کاربردی کردن دانش و پرورش دانش‌آموختگانی، که به‌صورت تخصصی بتوانند به عرصه اشتغال و کارآفرینی وارد شوند، شکل گرفته‌اند (بخشی چهارمی و شهیدی زندی، ۱۳۸۸). به‌عبارتی توجه به آموزش‌های کارآفرینی در مراکز آموزش علمی - کاربردی کمک به بهره‌گیری بهتر از مزیت عمده این مراکز در تزریق مهارت‌های تخصصی مربوط به کار است که می‌تواند افراد را در شغل بسیار شایسته و پربارتر از پیش نشان دهد (James, 2005). در همین زمینه دروری و مالوری^۱ (۲۰۰۰) و جهانگیری (۱۳۸۳) در پژوهش خود بیان داشتند که دوره‌های علمی - کاربردی در آماده‌سازی دانشجویان برای کسب‌وکار و اشتغال از ظرفیت بالایی برخوردار بوده و لازم است این مراکز، آموزش‌های کارآفرینی را در برنامه‌های آموزشی خود لحاظ کنند. عزیزی و همکاران (۲۰۱۰) نیز مراکز علمی - کاربردی را دارای ظرفیتهای بالقوه فراوانی برای تربیت نیروی انسانی خلاق و کارآفرین و کمک به اشتغال دانش‌آموختگان دانسته‌اند. بدین ترتیب، شناسایی راهکارهایی برای توسعه اندیشه‌ها و رفتارهای کارآفرینانه در بین دانشجویان مراکز آموزش علمی - کاربردی راهی برای تسهیل اشتغال و کارآفرینی دانش‌آموختگان این مراکز است.

باتوجه به مرور پیشینه نگاشته‌ها مشخص شد که عوامل زیادی می‌تواند بر قصد کارآفرینانه دانشجویان تأثیرگذار باشد که در این بین دو دسته از عوامل بیش از همه در ایجاد و توسعه نیت و رفتار کارآفرینانه افراد تأثیر دارد. دسته نخست مجموعه مهارت‌های کارآفرینی است که در این زمینه می‌توان به برخی مهارت‌های ضروری برای راه‌اندازی و ایجاد یک کسب‌وکار شامل دانش طرح و کسب و کار، ارتباطات، آشنایی با قوانین و مقررات حقوقی و تجاری، برنامه‌ریزی، تیم‌سازی و بازاریابی اشاره کرد. دسته دوم نیز برخی ویژگیهای کارآفرینانه هستند که قصد کارآفرینی دانشجویان تا حدودی تحت‌تأثیر آنها قرار دارد. ویژگیهای کارآفرینانه نیز طیف وسیعی را شامل می‌شود که در این پژوهش پنج ویژگی عمده نظیر چالش‌طلبی، کنترل درونی، انگیزه پیشرفت، عمل‌گرایی و ریسک‌پذیری در نظر گرفته شده است. مطابق آنچه ذکر شد، در این تحقیق به‌منظور دستیابی به عوامل تعیین‌کننده نیت و رفتار کارآفرینانه دانشجویان مراکز آموزش علمی - کاربردی وضعیت ویژگیهای شخصیتی افراد و نیز مجموعه‌ای از مهارت‌های کارآفرینانه آنها مورد ارزیابی قرار گرفته و تأثیر این ویژگیها و مهارتها بر قصد کارآفرینی دانشجویان بررسی شده است.

۳۲ ارزیابی مهارتها و ویژگیهای کارآفرینانه دانشجویان و تأثیر آن بر قصد کارآفرینی (مورد مطالعه: مرکز...

۳. روش تحقیق

این پژوهش از نوع تحقیقات توصیفی - تحلیلی است که به شیوه پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری تحقیق تمام دانشجویان مراکز آموزش علمی - کاربردی - فنی و حرفه‌ای مهارت در کل کشور بود (حدود ۲۱ هزار دانشجو) که برای تعیین حجم نمونه از جدول کرجسی و مورگان^۱ (۱۹۷۰) استفاده شد که بر این اساس تعداد ۳۷۷ دانشجو به‌عنوان حجم کل نمونه تحقیق تعیین شدند. به‌منظور انتخاب نمونه‌های آماری تحقیق از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای، در دو مرحله، استفاده شد. بدین صورت که با توجه به پراکندگی جغرافیایی مراکز، در گام اول بر مبنای تقسیم‌بندی مناطق هفت‌گانه سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور، ۱۴ مرکز (از هر منطقه دو مرکز)، به‌عنوان مراکز منتخب، تعیین و در گام بعد حجم نمونه هر مرکز به شیوه نمونه‌گیری با انتساب متناسب تعیین و نمونه‌ها به‌طور تصادفی انتخاب شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از ابزار پرسش‌نامه استفاده شد. بخشهای اصلی پرسش‌نامه محقق‌ساخته تحقیق شامل ویژگیهای فردی، مهارتهای کارآفرینی، ویژگیهای کارآفرینانه و قصد کارآفرینی دانشجویان بود. برای سنجش میزان مهارتهای کارآفرینی دانشجویان از گویه‌هایی با طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت (خیلی کم = ۱، کم = ۲، متوسط = ۳، زیاد = ۴ و خیلی زیاد = ۵) و برای سنجش ویژگیهای کارآفرینانه و قصد کارآفرینی دانشجویان از گویه‌هایی با پاسخهای پنج‌گزینه‌ای لیکرت (کاملاً مخالف = ۱، مخالف = ۲، بی‌نظر = ۳، موافق = ۴ و کاملاً موافق = ۵) استفاده شد. روایی صوری ابزار تحقیق را جمعی از متخصصان مورد بررسی و تأیید قرار دادند. برای بررسی پایایی پرسش‌نامه نیز پیش‌آزمون پرسش‌نامه با تکمیل ۳۰ پرسش‌نامه و تعیین ضریب آلفای کرونباخ انجام شد که ضریب آلفای کرونباخ به‌دست‌آمده به‌طور میانگین ۰.۹۶ بود که نشانگر پایایی مناسب گویه‌های سنجش متغیرهای پژوهش است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آماره‌های میانگین، ضریب تغییرات، T تک‌نمونه‌ای، ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندگانه، با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS استفاده شد.

۴. یافته‌های تحقیق

بررسی ویژگیهای فردی دانشجویان نشان داد که ۸۰/۴٪ از آنان را مردان و ۱۹/۶٪ را زنان تشکیل داده‌اند. میانگین سنی دانشجویان ۲۹/۴ سال و میانگین معدل کل آنها ۱۶/۱۵ بود که نشان از معدل نسبتاً مناسب دانشجویان است. یافته‌ها نشان می‌دهد که ۵۹/۲٪ از دانشجویان در مقطع کاردانی و ۴۰/۸۰٪ در مقطع کارشناسی مشغول به تحصیل بودند. دانشجویان در ۲۸ رشته تحصیلی فعالیت داشتند که از میان آنها رشته فناوری مکانیک خودرو بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده بود. از لحاظ وضعیت اشتغال ۶۸٪ از دانشجویان شاغل و ۳۲٪ بیکار بودند که از میان شاغلان، نوع شغل ۲۹/۹٪ ارتباط خیلی زیاد و ۲۳/۸٪

نیز در حد زیاد با رشته تحصیلی آنها مرتبط بود. درعین‌حال، ۲۹/۵٪ از آنها نیز ارتباط شغل با رشته تحصیلی خود را در حد کم یا هیچ اعلام کردند.

یکی از موضوعات موردبررسی در این تحقیق، وضعیت افراد از حیث ورود به مراحل کارآفرینی و راهاندازی یک کسب‌وکار بود که بر اساس اطلاعات به‌دست‌آمده (جدول ۱) بیشتر دانشجویان (۶۸/۷٪) هنوز وارد فرایند کارآفرینی نشده و هیچ طرح و ایده جدیدی برای راهاندازی یک کسب‌وکار نداشتند. در بین دانشجویان موردبررسی، ۱۴/۲٪ ایده جدیدی برای شروع یک کسب‌وکار داشتند و ۱۲ نفر نیز ایده کسب‌وکار خود را به مرحله تجاری‌سازی رسانده‌اند.

جدول ۱: توزیع فراوانی دانشجویان بر حسب قرارگیری در مراحل مختلف فرایند کارآفرینی

درصد	فراوانی	مراحل فرایند کارآفرینی
۶۸/۷	۲۳۷	بدون طرح و ایده جدید
۱۴/۲	۴۹	دارای ایده جدید
۵/۲	۱۸	مرحله آزمون ایده جدید
۳/۵	۱۲	مرحله توسعه ایده
۳/۵	۱۲	تجزیه و تحلیل اقتصادی طرح کارآفرینی
۱/۴	۵	بازاریابی ایده و طرح کارآفرینی
۳/۵	۱۲	تجاری‌سازی ایده کارآفرینی

یکی دیگر از مواردی که مورد سنجش قرار گرفت، بررسی مهارت‌های کارآفرینی دانشجویان بود. شش مهارت کارآفرینی موردنظر شامل دانش طرح کسب‌وکار، ارتباطات، آشنایی با قوانین و مقررات حقوقی و تجاری، برنامه‌ریزی، تیم‌سازی و بازاریابی بود. یافته‌های حاصل از رتبه‌بندی مهارت‌های کارآفرینی دانشجویان با استفاده از ضریب تغییرات نشان داد که در بین مهارت‌های مرتبط با دانش طرح کسب‌وکار، «توانایی توصیف محصول در طرح کسب‌وکار» با میانگین ۳/۲۳ و انحراف معیار ۱/۰۵ و «اصول نوشتن طرح کسب‌وکار» با میانگین ۲/۸۱ و انحراف معیار ۱/۰۱ به ترتیب رتبه‌های نخست و آخر را کسب کرده‌اند. از بین مشخصه‌های مهارت ارتباطات نیز دو مهارت «توانایی برقراری ارتباط با مشتریان» و «تماس با شرکتهای دانش‌بنیان» به ترتیب رتبه‌های نخست و آخر را به دست آوردند. در متغیر آشنایی با قوانین و مقررات حقوقی و تجاری، مهارت آشنایی با «قوانین و مقررات راهاندازی کسب‌وکار» رتبه نخست را کسب کرده است. برای مهارت برنامه‌ریزی شش مشخصه در نظر گرفته شده بود که «در نظر گرفتن راههای مختلف برای انجام یک فعالیت» و «توانایی برنامه‌ریزی برای راهاندازی کسب‌وکار جدید» به ترتیب رتبه‌های نخست و آخر را کسب کرده‌اند.

دو مشخصه «توانایی گردآوری افراد توانمند برای تشکیل تیم کاری» با میانگین ۳/۴۵ و انحراف معیار ۱/۰۳ و «توانایی همگام کردن افراد تیم کاری» با میانگین ۳/۴۴ و انحراف معیار ۱/۰۸ از بین پنج مشخصه

۳۴ ارزیابی مهارتها و ویژگیهای کارآفرینانه دانشجویان و تأثیر آن بر قصد کارآفرینی (مورد مطالعه: مرکز...

مورد استفاده برای سنجش مهارت تیم‌سازی به ترتیب نخستین و آخرین اولویت را به خود اختصاص داده‌اند. از نظر مهارت بازاریابی نیز میزان «آشنایی افراد با فرصتهای بازار داخلی» و «آشنایی با فرصتهای بازار خارجی» به ترتیب در اولویت اول و آخر بود. وضعیت دانش افراد در سایر زمینه‌ها در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲: اولویت‌بندی مهارتهای کارآفرینی دانشجویان

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای*	گویه	مهارتهای کارآفرینی
۱	۰/۳۲۴	۱/۰۵	۳/۲۸	توانایی توصیف محصول خود در طرح کسب‌وکار	دانش طرح کسب‌وکار
۲	۰/۳۳۲	۰/۹۸	۲/۹۶	توانایی تجزیه و تحلیل اقتصادی یک طرح کسب‌وکار	
۳	۰/۳۴۱	۱/۰۲	۲/۹۸	توانایی برآوردهای مالی یک طرح کسب‌وکار	
۴	۰/۳۴۲	۰/۹۸	۲/۸۶	توانایی نوشتن یک طرح کسب‌وکار	
۵	۰/۳۶۱	۱/۰۱	۲/۸۱	آشنایی با اصول نوشتن یک طرح کسب‌وکار	
		۴/۰۶	۱۴/۹۳		جمع
۱	۰/۲۹۷	۱/۰۶	۳/۵۶	توانایی برقراری ارتباط با مشتریان	ارتباطات
۲	۰/۳۱۱	۱/۱۴	۳/۶۸	تمایل به تعاملات اجتماعی و برقراری ارتباط با کارآفرینان	
۳	۰/۳۸۱	۱/۱۵	۳/۰۳	استفاده از منابع و کانالهای اطلاع‌رسانی مختلف	
۴	۰/۴۰۰	۱/۱۲	۲/۸۰	ارتباط با افراد کارآفرین	
۵	۰/۵۱۵	۱/۱۴	۲/۲۱	ارتباط با شرکتهای دانش‌بنیان	
		۴/۰۲	۱۵/۳۴		جمع
	۰/۳۷۶	۱/۰۶	۲/۸۲	آشنایی با قوانین و مقررات راه‌اندازی یک کسب‌وکار	آشنایی با قوانین و مقررات حقوقی و تجاری
۲	۰/۳۸۶	۱/۰۶	۲/۷۴	آشنایی با قوانین و مقررات ثبت یک ایده جدید	
۳	۰/۴۲۴	۱/۰۹	۲/۵۷	آشنایی با قوانین و مقررات ارائه تسهیلات به کارآفرینان	
		۲/۸۴	۸/۱۵		جمع
۱	۰/۲۸۶	۱/۰۲	۳/۵۵	در نظر گرفتن راههای مختلف برای انجام یک فعالیت	

۲	۰/۲۸۸	۱/۰۵	۳/۶۷	تعریف اهداف بلندمدت برای آینده خود	برنامه‌ریزی
۳	۰/۲۹۵	۱/۰۲	۳/۴۶	برنامه‌ریزی فعالیتهای روزانه	
۴	۰/۳۴۱	۱/۰۴	۳/۰۷	توانایی برنامه‌ریزی راهاندازی یک کسب‌وکار جدید	
		۳/۳۸	۱۳/۷۸		جمع
۱	۰/۳۰۰	۱/۰۳	۳/۴۵	توانایی گردآوری افراد توانمند برای تشکیل تیم کاری	تیم‌سازی
۲	۰/۳۰۱	۱/۰۹	۳/۶۲	اعتقاد به انجام کارها به‌صورت تیمی	
۳	۰/۳۰۸	۱/۰۵	۳/۴۲	توانایی مدیریت یک تیم برای راهاندازی یک کسب‌وکار	
۴	۰/۳۱۵	۱/۱۱	۳/۵۴	تمایل به انجام کارهای تیمی	
۵	۰/۳۱۶	۱/۰۸	۳/۴۴	توانایی همگام کردن افراد تیم کاری	
		۴/۴۶	۱۷/۵۲		جمع
۱	۰/۳۳۴	۱/۰۱	۳/۰۲	آشنایی با فرصتهای بازار داخلی	بازاریابی
۲	۰/۳۳۸	۱/۰۵	۳/۱۲	توانایی شناسایی نیازهای مشتریان	
۳	۰/۳۳۸	۱/۰۶	۳/۱۳	آشنایی با روشهای مختلف تبلیغات	
۴	۰/۳۵۴	۱/۰۸	۳/۰۵	توانایی کسب اطلاعات از بازار هدف	
۵	۰/۴۳۴	۱/۱۱	۲/۵۵	آشنایی با فرصتهای بازار خارجی	
		۴/۳۴	۱۴/۹۲		جمع

*خیلی کم (۱)، کم (۲)، متوسط (۳)، زیاد (۴) و خیلی زیاد (۵)

برای مقایسه مهارتهای کارآفرینی دانشجویان از آزمون T تک‌نمونه‌ای استفاده شد. مقایسه میانگین مهارتهای شش‌گانه کارآفرینی دانشجویان با حد مطلوب نشان داد که میانگین سه مهارت دانش طرح کسب‌وکار، ارتباطات و بازاریابی تفاوت معناداری با میانگین حد مطلوب ندارد. این در حالی است که باتوجه به مقدار آزمون T، بین میانگین سه مهارت آشنایی با قوانین و مقررات حقوقی و تجاری، برنامه‌ریزی و تیم‌سازی با میانگین مقیاس، تفاوت معناداری وجود دارد. به‌طوری‌که، کران بالا و پایین فاصله اطمینان مهارت آشنایی با قوانین و مقررات حقوقی و تجاری منفی است. به‌عبارتی میانگین جامعه مورد مطالعه به طرز معناداری از میانگین مقیاس کوچک‌تر است. به بیان دیگر، میانگین میزان آشنایی دانشجویان با قوانین و مقررات حقوقی و تجاری در بین دانشجویان به‌طور معناداری از حد مطلوب کمتر است. اما، کران بالا و پایین فاصله اطمینان دو مهارت برنامه‌ریزی و تیم‌سازی مثبت است که نشان‌دهنده بیشتر بودن میانگین این دو مهارت از میانگین مقیاس است. سایر یافته‌ها در جدول ۳ ارائه شده است.

۳۶ ارزیابی مهارتها و ویژگیهای کارآفرینانه دانشجویان و تأثیر آن بر قصد کارآفرینی (مورد مطالعه: مرکز...)

جدول ۳: مقایسه میانگین مهارتهای کارآفرینی دانشجویان با حد مطلوب

مهارت	میانگین مقیاس	میانگین نمونه*	انحراف معیار	تعداد	آماره آزمون	P	فاصله اطمینان
دانش طرح کسب- و کار	۱۵	۱۴/۹۳	۴/۰۶	۳۵۷	-۰/۳	۰/۷۶۵	-۰/۴۸، ۰/۳۵
ارتباطات	۱۵	۱۵/۳۴	۴/۰۲	۳۵۱	۱/۵۹	۰/۱۱۲	-۰/۰۸، ۰/۷۶
آشنایی با قوانین و مقررات	۹	۸/۱۵	۲/۸۴	۳۷۲	-۵/۷	۰/۰۰۰	-۰/۵۵ -۱/۱۳
برنامه‌ریزی	۱۲	۱۳/۷۸	۳/۳۸	۳۵۸	۹/۹۸	۰/۰۰۰	۱/۴۳، ۲/۱۳
تیم‌سازی	۱۵	۱۷/۵۲	۴/۴۶	۳۵۲	۱۰/۵۹	۰/۰۰۰	۲/۰۵، ۲/۹۹
بازاریابی	۱۵	۱۴/۹۲	۴/۲۴	۳۵۵	-۰/۳۳	۰/۷۳۶	-۰/۵۱، ۰/۳۶

*خیلی کم (۱)، کم (۲)، متوسط (۳)، زیاد (۴) و خیلی زیاد (۵)

در ادامه بررسی وضعیت کارآفرینی دانشجویان مراکز آموزشی، ویژگیهای کارآفرینانه دانشجویان مورد سنجش قرار گرفت که در این زمینه پنج ویژگی چالش‌طلبی، عمل‌گرایی، انگیزه پیشرفت، ریسک‌پذیری و کنترل درونی بررسی شد. برای مقایسه ویژگیهای کارآفرینانه دانشجویان از آزمون T تک‌نمونه‌ای استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که بین میانگین پنج ویژگی کارآفرینانه دانشجویان با مقدار میانگین حد مطلوب تفاوت معناداری وجود دارد. به‌طوری‌که کران بالا و پایین فاصله اطمینان ویژگیهای کارآفرینانه مثبت است که نشان‌دهنده بیشتر بودن میانگین جامعه از میانگین مقیاس است.

جدول ۴: مقایسه میانگین ویژگیهای کارآفرینانه دانشجویان با حد مطلوب

ویژگی	میانگین مقیاس	میانگین نمونه*	انحراف معیار	تعداد	آماره آزمون	P	فاصله اطمینان
کنترل درونی	۱۲	۱۴/۴۲	۳/۰۶	۳۶۷	۱۵/۱۳	۰/۰۰۰	۲/۱۰، ۲/۷۳
ریسک‌پذیری	۱۸	۲۱/۴۶	۵/۰۷	۳۵۴	۱۲/۸۳	۰/۰۰۰	۲/۹۳، ۳/۹۹
عمل‌گرایی	۱۲	۱۵/۷۲	۳/۷۰	۳۵۸	۱۸/۹۹	۰/۰۰۰	۳/۳۳، ۴/۱۰
چالش‌طلبی	۱۸	۲۹/۹	۶/۱۴	۳۴۱	۳۵/۷۵	۰/۰۰۰	۱۱/۲۴، ۱۲/۵۵
انگیزه پیشرفت	۱۵	۱۹/۹۱	۴/۴۲	۳۵۵	۲۰/۹۲	۰/۰۰۰	۴/۴۵، ۵/۳۸

*کاملاً مخالف (۱)، مخالف (۲)، بی‌نظر (۳)، موافق (۴) و کاملاً موافق (۵)

یکی دیگر از موارد موردبررسی قصد کارآفرینی دانشجویان بود. مقایسه میانگین قصد کارآفرینی دانشجویان با میانگین مقیاس نشان داد که تفاوت معناداری بین این دو وجود دارد. باتوجه‌به مثبت بودن

کران بالا و پایین فاصله اطمینان می توان گفت میانگین قصد کارآفرینی دانشجویان از مقدار میانگین مقیاس بالاتر است.

جدول ۵: مقایسه میانگین قصد کارآفرینی دانشجویان با حد مطلوب

میانگین مقیاس	میانگین نمونه	انحراف معیار	تعداد	آماره آزمون	P	فاصله اطمینان
۳۰	۳۷/۹۳	۷/۸۵	۳۱۶	۱۷/۹۴	۰/۰۰۰	۷/۰۶ ۸/۸

۵. همبستگی بین متغیرهای پژوهش

پیش از بررسی سازه‌های تأثیرگذار بر قصد کارآفرینانه و محاسبه رگرسیون، ضریب همبستگی (پیرسون) بین متغیرهای پژوهش مورد بررسی قرار گرفت. که بر این اساس هرچه همبستگی بین متغیرها قوی‌تر باشد، پیش‌بینی نیز دقیق‌تر خواهد بود. در همبستگی بین متغیرهای مستقل و وابسته، متغیرهای انگیزه پیشرفت، عمل‌گرایی، چالش‌طلبی و برنامه‌ریزی به ترتیب با ضرایب ۰/۶۶، ۰/۶۵، ۰/۶۲ و ۰/۵۰ بیشترین و متغیر آشنایی با قوانین و مقررات حقوقی و تجاری با ضریب ۰/۲۰ کمترین همبستگی را با متغیر وابسته دارد.

x1= قصد کارآفرینانه

x2= دانش طرح کسب و کار

x3= ارتباطات

x4= آشنایی با قوانین و مقررات حقوقی و تجاری

x5= برنامه‌ریزی

x6= تیم‌سازی

x7= بازاریابی

x8= کنترل درونی

x9= ریسک‌پذیری

x10= عمل‌گرایی

x11= چالش‌طلبی

x12= انگیزه پیشرفت

۳۸ ارزیابی مهارتها و ویژگیهای کارآفرینانه دانشجویان و تأثیر آن بر قصد کارآفرینی (مورد مطالعه: مرکز...)

جدول ۶: مانرِس همبستگی بین متغیرهای تحقیق

متغیرهای تحقیق	x1	x2	x3	x4	x5	x6	x7	x8	x9	x10	x11	x12
x1	۱											
x2	۰.۳۳**	۱										
x3	۰.۳۳**	۰.۶۲**	۱									
x4	۰.۲۰**	۰.۶۲**	۰.۵۹**	۱								
x5	۰.۵۰**	۰.۲۵**	۰.۵۲**	۰.۳۰**	۱							
x6	۰.۳۵**	۰.۲۴**	۰.۲۵**	۰.۲۵**	۰.۵۴**	۱						
x7	۰.۳۶**	۰.۵۶**	۰.۶۱**	۰.۵۸**	۰.۵۳**	۰.۴۱**	۱					
x8	۰.۳۱**	۰.۱۶**	۰.۲۴**	۰.۲۱**	۰.۲۹**	۰.۲۶**	۰.۳۳**	۱				
x9	۰.۴۰**	۰.۲۵**	۰.۲۹**	۰.۱۷**	۰.۲۶**	۰.۳۲**	۰.۲۶**	۰.۱۶**	۱			
x10	۰.۶۵**	۰.۳۳**	۰.۳۰**	۰.۱۱**	۰.۴۹**	۰.۳۳**	۰.۲۵**	۰.۲۷**	۰.۳۷**	۱		
x11	۰.۶۲**	۰.۲۴**	۰.۳۵**	۰.۱۶**	۰.۳۹**	۰.۲۸**	۰.۲۹**	۰.۳۰**	۰.۲۳**	۰.۶۶**	۱	
x12	۰.۶۶**	۰.۲۰**	۰.۳۲**	۰.۱۲**	۰.۴۹**	۰.۲۶**	۰.۲۲**	۰.۴۰**	۰.۲۲**	۰.۷۴**	۰.۶۲**	۱

** معنادار در سطح ۰/۰۱

* معنادار در سطح ۰/۰۵

۶. پیش‌بینی سازه‌های مؤثر بر قصد کارآفرینی دانشجویان

به‌منظور تعیین توانایی متغیرهای مستقل در پیش‌بینی متغیر وابسته قصد کارآفرینانه دانشجویان، از تحلیل رگرسیون چندمتغیره به روش مرحله‌ای یا گام‌به‌گام استفاده شد. همان‌گونه که جدول ۷ نشان می‌دهد، از بین کل متغیرهای مستقل، چهار متغیر انگیزه پیشرفت، چالش‌طلبی، بازاریابی و عمل‌گرایی به‌ترتیب وارد معادله رگرسیونی شدند. مدل رگرسیون با مقدار $F=72/33$ و در سطح $p=0/000$ معنادار شد. تحلیل رگرسیون نشان داد به‌ازای یک واحد تغییر در متغیرهای مستقل انگیزه پیشرفت، چالش‌طلبی، بازاریابی و عمل‌گرایی به‌ترتیب $0/32$ ، $0/21$ ، $0/17$ و $0/23$ واحد تغییر در سطح متغیر وابسته قصد کارآفرینانه دانشجویان ایجاد می‌شود. به بیان دیگر، با برخورداری دانشجویان از ویژگی‌هایی نظیر انگیزه پیشرفت، چالش‌طلبی، عمل‌گرایی و نیز مهارت بازاریابی قصد کارآفرینانه نیز در آنها افزایش می‌یابد.

جدول ۷: متغیرهای مستقل واردشده در مدل رگرسیون

متغیرهای پیش‌بین	B	Beta	T	Sig
عرض از مبدأ (Constant)	۴/۰۲	-	۱/۹۴	۰/۰۵۳
انگیزه پیشرفت (x1)	۰/۶۰	۰/۳۲	۴/۷۲	۰/۰۰۰
چالش‌طلبی (x2)	۰/۲۸	۰/۲۱	۳/۴۷	۰/۰۰۱
بازاریابی (x3)	۰/۳۱	۰/۱۷	۳/۶۷	۰/۰۰۰
عمل‌گرایی (x4)	۰/۵۴	۰/۲۳	۳/۲۷	۰/۰۰۱

بر اساس میزان R^2 ، متغیرهای مستقل واردشده در مجموع قادرند ۵۶٪ از تغییرات در متغیر وابسته قصد کارآفرینی را پیش‌بینی کنند. چهار متغیر مستقل انگیزه پیشرفت، چالش‌طلبی، بازاریابی و عمل‌گرایی

به ترتیب ۰/۴۴، ۰/۶، ۰/۳ و ۰/۲ از میزان تغییرات در متغیر وابسته قصد کارآفرینانه را توضیح می‌دهند. این یافته نشان از سهم بیشتر ویژگیهای کارآفرینی بر قصد کارآفرینانه دانشجویان است. این یافته با نتایج برخی از تحقیقات پیشین در این زمینه مطابقت دارد. نتایج تحقیقات^۱ نشان می‌دهد ویژگیهایی نظیر انگیزه و نیاز به پیشرفت بر میزان قصد کارآفرینانه دانشجویان مؤثر است. در همین زمینه تحقیقاتی^۲ چالش‌طلبی را بر قصد کارآفرینی افراد مؤثر دانسته‌اند. صفری و سمیع‌زاده (۱۳۹۱)، (ترکر ۲۰۰۹) و آسکون و ایلدریم (۲۰۱۱)، نیز بیان داشته‌اند که بازاریابی از مهارتهای بسیار مهم و مؤثر در تبیین قصد کارآفرینانه افراد است.

جدول ۸: تبیین میزان تغییرات در قصد کارآفرینانه توسط متغیرهای مستقل

متغیر	R	R2	R2 Adjust	R2 Change
انگیزه پیشرفت	۰/۶۶	۰/۴۴	۰/۴۴	۰/۴۴
چالش‌طلبی	۰/۷۱	۰/۵۱	۰/۵۰	۰/۰۶
بازاریابی	۰/۷۳	۰/۵۴	۰/۵۳	۰/۰۳
عمل‌گرایی	۰/۷۵	۰/۵۶	۰/۵۵	۰/۰۲

۷. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در سالهای اخیر، آموزش عالی در کشور در ابعاد مختلف پیشرفت چشمگیری داشته است؛ باین‌حال، یکی از ابعادی که به‌عنوان یکی از چالشهای نظام آموزش عالی قابل طرح است، توانایی مراکز آموزش عالی در ایجاد و تقویت روحیه و مهارتهای کارآفرینی در دانشجویان است. اگرچه در سالهای اخیر مباحث کارآفرینی به‌صورت نظری وارد برنامه‌های آموزشی دانشجویان شده، اما چگونگی اثرگذاری این برنامه‌ها در ایجاد توانمندیهای لازم در دانشجویان برای راه‌اندازی و مدیریت کسب‌وکارهای کارآفرینانه موضوعی همچنان درخور تأمل و بررسی است. در همین راستا، پژوهش حاضر با هدف ارزیابی ویژگیها و مهارتهای کارآفرینی دانشجویان مراکز آموزش علمی - کاربردی و تأثیر آنها بر قصد کارآفرینانه آنها انجام شد. بر مبنای یافته‌های تحقیق، میانگین مهارتهای مرتبط با دانش طرح کسب‌وکار، بازاریابی و آشنایی با قوانین و مقررات حقوقی و تجاری دانشجویان کمتر از حد متوسط است. می‌توان اظهار کرد که مهارتهای کارآفرینی دانشجویان مراکز آموزش علمی - کاربردی هنوز به حد مناسب و قابل قبول برای ورود دانشجویان به عرصه کارآفرینی و راه‌اندازی یک کسب‌وکار نرسیده است. البته این وضعیت تا حدودی در پژوهشهای پیشین نیز مشاهده شده است. در این زمینه نتایج پژوهشهای

۱. محمد آلمانی و همکاران، ۱۳۹۲؛ Espiritu and Sastre, 2015; Mat et al., 2015; Shuch, 2010

۲. عرف‌زاده و نظری، ۱۳۹۳؛ فولادی و باغبانی، ۱۳۹۳؛ Altinay et al., 2012

۴۰ ارزیابی مهارتها و ویژگیهای کارآفرینانه دانشجویان و تأثیر آن بر قصد کارآفرینی (مورد مطالعه: مرکز...

رحمانیان کوشکی و همکاران (۱۳۹۴)، زالی و همکاران (۱۳۸۶) و دریایی (۱۳۹۲) نیز از سطح پایین یا متوسط مهارتهای کارآفرینی دانشجویان مراکز آموزش عالی حکایت کرده‌اند. باتوجه به یافته‌ها پیشنهاد می‌شود نوعی بازنگری در برنامه و محتوای آموزشی رشته‌های علمی-کاربردی و به‌طور خاص آموزشهای مرتبط با کارآفرینی و کسب‌وکار صورت گیرد و در اراده برنامه‌های آموزشی، به ایجاد و تقویت مهارتهای کارآفرینی توجه ویژه شود. نتایج تحقیقات سلیمی (۱۳۹۳)، انصاری و فکور (۱۳۹۳)، موحدی و همکاران (۱۳۸۹) نیز توجه به مباحث کارآفرینی و بازنگری در برنامه‌های درسی دانشجویان را ضروری دانسته‌اند.

بررسی ویژگیهای کارآفرینانه دانشجویان نیز نشان داد که میانگین میزان پنج ویژگی موردنظر در این تحقیق بالاتر از میانگین مقیاس است. در کنار آن قصد کارآفرینی دانشجویان نیز بالاتر از حد میانگین قرار داشت و سه ویژگی انگیزه پیشرفت، چالش‌طلبی و عمل‌گرایی و مهارت بازاریابی تبیین‌کننده‌های قصد کارآفرینی دانشجویان بودند. باتوجه به اینکه این ویژگیها بیشترین تأثیر را بر قصد کارآفرینانه دانشجویان داشتند، می‌توان چنین نتیجه گرفت که ویژگیهای کارآفرینی باعث می‌شوند دانشجویان انگیزه‌ای برای کسب مهارتهای کارآفرینی و قصد کارآفرینانه کسب کنند. با در نظر گرفتن این دو مورد می‌توان دریافت که دانشجویان مراکز علمی - کاربردی مهارت و ظرفیت بالقوه‌ای برای کارآفرینی و عملیاتی کردن طرحها و ایده‌های جدید خود دارند. لذا می‌توان با برنامه‌ای مدون ویژگیهای کارآفرینی را در ایشان تقویت کرد تا از این طریق انگیزه‌ای برای کسب مهارتهای کارآفرینی پیدا کنند و در ادامه با بهبود مهارتهای کارآفرینی و حمایت‌های مالی و نهادی مناسب از ظرفیتها و تواناییهای آنها در کارآفرینی استفاده مناسب‌تری شود. همچنین، توصیه می‌شود پس از ارائه آموزشهای مرتبط با مهارتهای کارآفرینی، ارزیابی اثربخشی از آموزشهای ارائه‌شده صورت گیرد.

بر مبنای آنچه در این تحقیق به‌دست آمد، می‌توان دریافت که برخلاف آنچه مورد انتظار است، دانشجویان رشته‌های فنی - مهندسی به‌ویژه در مراکز آموزش علمی - کاربردی، به‌عنوان مراکزی با تمرکز بیشتر بر مهارتهای عملی و کاربردی، نیز از ویژگیها و مهارتهای موردنیاز برای کارآفرینی و راه‌اندازی یک کسب‌وکار کارآفرینانه برخوردار نیستند و این امر ضرورت بازنگری در محتوا و فرایند آموزش مهندسی را با هدف ایجاد و توسعه ظرفیت‌های شغلی در کشور نشان می‌دهد. از سویی مطابق نتایج تحلیلهای انجام‌شده بر روی داده‌های تحقیق می‌توان چنین استنتاج کرد که توسعه تمایل و قصد کارآفرینی دانشجویان مراکز علمی - کاربردی و فنی - حرفه‌ای در گرو توجه شایسته این مراکز به ابعادی نظیر تقویت روحیه کارآفرینی، پرورش ویژگیهای کارآفرینانه و نیز بهبود مهارتهای کارآفرینانه در دانشجویان، به‌عنوان مکمل برنامه‌های آموزشی بوده و تنها باتوجه به این ابعاد به‌عنوان تعیین‌کننده‌های تمایل و قصد کارآفرینی دانشجویان است که می‌توان انتظار داشت آموزش مهندسی در نظام آموزش عالی کشور به جریان کارآفرینی و ورود دانش‌آموختگان به چرخه کارآفرینی منتهی شود.

مراجع

- آراستی، زهرا و سعید بنادکی، سعیده (۱۳۹۲). ارزیابی برنامه‌های آموزش کارآفرینی در آموزش عالی. *فصلنامه آموزش مهندسی ایران*، ۱۵(۵۷)، ۸۹-۷۵.
- آقاجانی، حسنعلی (۱۳۸۴). کارآفرینی: مفاهیم، نظریات و ضرورت وجودی. *رویش*، ۳(۱۱)، ۲۲-۱۳.
- احمدی، فریدون؛ مفاخری‌نیا، فرانک و فرجی، بهیه (۱۳۹۱). ترویج فرهنگ کارآفرینی با رویکرد اسلامی در دانشگاه‌های استان کردستان. *مدیریت در دانشگاه اسلامی*، ۱(۳)، ۴۸۵-۵۰۲.
- انصاری، محمدتقی و فکور، بهمن (۱۳۹۳). موانع محیطی گرایش دانشجویان و دانش‌آموختگان به کارآفرینی. *پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، ۲۰(۲)، ۱۱۷-۱۴۱.
- بخشی جهرمی، آرمان و شهیدی زندی، کاوه (۱۳۸۸). بررسی انگیزه تحصیل دانشجویان کشاورزی دانشگاه جامع علمی - کاربردی کرمان. *علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*، ۵(۲)، ۸۹-۱۰۰.
- جعفری‌مقدم، سعید؛ زالی، محمدرضا و جلیل‌زاده، مریم (۱۳۹۰). عوامل بازدارنده قصد کارآفرینانه دانشجویان: مورد مطالعه دانشگاه تهران. *فصلنامه اقتصاد و تجارت نوین*، ۲۵ و ۲۶، ۵۱-۲۷.
- جمشیدی‌فر، مصطفی؛ خرمی، شهروز و راحلی، حسین (۱۳۸۹). بررسی عوامل مؤثر بر روحیه کارآفرینی دانشجویان دانشکده کشاورزی تبریز. *پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی*، ۳(۳)، ۵۳-۶۴.
- جهانگیری، علی (۱۳۸۳). نقش آموزش‌های علمی - کاربردی در توسعه کارآفرینی. *مجموعه مقالات سومین کنگره ملی آموزش‌های عالی علمی - کاربردی*. آذرماه ۸۳، تهران.
- حسینی، سیدمحمود و یعقوبی، جعفر (۱۳۸۴). بررسی موانع تحقق کارآفرینی در آموزش عالی کشاورزی و راهکارهای تقویت آن. *همایش علمی آموزش کشاورزی کشور*، تهران.
- دریایی، نجمه (۱۳۹۱). توسعه کارآفرینی در ایران: مفاهیم، چالشها و راهکارها (با تأکید بر کارآفرینی در بخش کشاورزی). *کنفرانس ملی کارآفرینی و مدیریت کسب‌وکارهای دانش‌بنیان*، تهران.
- رحمانیان کوشکی، مهدی؛ چیدری، محمد و عباسی، عنایت (۱۳۹۴). بررسی توانمندیهای کارآفرینانه دانشجویان مراکز آموزش علمی - کاربردی کشاورزی و عوامل مؤثر بر آن (مورد مطالعه: استان فارس). *علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*، ۱۱(۱)، ۱-۱۸.
- سلجوقی، سیدمحمد (۱۳۹۳). *کارآفرینی ایجاد و توسعه کسب‌وکار جدید*. کرمان: خدمات فرهنگی کرمان.
- صادقی، مهدی و ملکی‌نیا، عماد (۱۳۹۰). ارزیابی دانشجویان از محیط‌های کارآفرینانه و تبیین رابطه آن با قصد کارآفرینی. *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، ۵۹، ۸۹-۶۹.
- صباحی، احمد؛ ناجی میدانی، علی اکبر و سلیمانی، الهه (۱۳۹۲). بررسی اثر کارآفرینی بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب. *پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی*، ۳(۱۱)، ۹-۱۸.
- صفری، سعید و سمیع‌زاده، مهدی (۱۳۹۱). نیازسنجی آموزش دانش و مهارت کارآفرینی در رشته‌های علوم انسانی. *فناوری آموزشی*، ۷(۱)، ۶۵-۷۹.

۴۲ ارزیابی مهارتها و ویژگیهای کارآفرینانه دانشجویان و تاثیر آن بر قصد کارآفرینی (مورد مطالعه: مرکز...

صیف، محمدحسن؛ ثابت مهارلویی، عباس؛ رستگار، احمد و احمدآبادی، خدیجه (۱۳۹۳). عوامل مؤثر بر قصد کارآفرینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شیراز. *مجله توسعه آموزش در علوم پزشکی*، ۷۱(۵)، ۸۵-۷۱.

عبداله‌زاده سلماسی، علی؛ انوری، مسعود؛ انوری، نادر و شریفی، سبحان (۱۳۹۴). نقش مراکز آموزش عالی در اشتغال و کارآفرینی. *مهارت‌آموزی*، ۴(۱۴)، ۲۰-۷.

عروف‌زاده، شهرام و نظری، راضیه (۱۳۹۳). رویکردی نوین در کارآفرینی. اصفهان: بهتاش پژوهش. علی‌آبادی، وحید؛ عطائی، پوریا و موحدی، رضا (۱۳۹۵). بررسی تأثیر تفکر استراتژیک و سرمایه اجتماعی بر تشخیص فرصتهای کارآفرینانه در بین جوانان روستایی. *پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، ۵(۲)، ۹۵-۱۱۰.

فرامرزی‌نیا، زرغام؛ فرهادی‌راد، حمید و مهرعلیزاده، یدالله (۱۳۹۵). تحلیل امکان پیاده‌سازی دانشگاه مدل کارآفرین در دانشگاه شهید چمران. *فصلنامه آموزش مهندسی ایران*، ۱۸(۷۱)، ۸۶-۶۵.

فولادی، مهران و باغبانی، حمزه (۱۳۹۳). بررسی تأثیر خودکارآمدی کارآفرینانه بر تقویت کارآفرینی دانشجویان. *مطالعه موردی: دانشجویان پیام نور شهرستان بیجار. رشد فناوری*، ۱۰(۳۹)، ۳۶-۲۹.

فیض‌بخش، سیدعلیرضا و عبداللهی، آمنه (۱۳۸۹). کارآفرینی عمومی. تهران: مرکز آموزش و تحقیق کانون فارغ‌التحصیلان دانشگاه آزاد اسلامی.

کاهان، دیوید (۱۳۹۳). *کارآفرینی در کشاورزی*. ترجمه سعید کریمی و رضا موحدی. تهران: نور علم. کریمی، سعید (۱۳۹۵). نقش خلاقیت در توسعه قصد کارآفرینانه دانشجویان کشاورزی غرب ایران. *پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی*، ۸(۳۶)، ۱۶-۳.

محمدی آلمانی، امین؛ پورناصرانی، امیر؛ داوری، علی و رضایی کلیدبری، حمیدرضا (۱۳۹۲). عوامل مؤثر بر قصد کارآفرینانه مهارت‌آموزان آموزش‌دیده در مرکز آموزش مهارتهای پیشرفته گیلان. *مهارت‌آموزی*، ۵۱(۵)، ۵۱-۳۵.

مرادی، حوریه؛ بیژنی، مسعود؛ کرمی، غلامحسین و فلاح حقیقی، نگین (۱۳۹۱). ارزیابی مقایسه‌ای ویژگیهای روانشناختی مؤثر بر نگرشهای کارآفرینانه در دانشجویان مهندسی کشاورزی (مورد مطالعه: دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان). *فصلنامه آموزش مهندسی ایران*، ۱۴(۵۳)، ۶۵-۸۱.

ملیتو، سالازار؛ تیونگ آکینو، سونیا و دیاز، پاز (۱۳۸۰). *مقدمه‌ای بر کارآفرینی*. ترجمه سیامک نطق. تهران: کوهسار.

موحدی، رضا و یعقوبی فرانی، احمد (۱۳۹۱). *درآمدی بر کارآفرینی روستایی*. همدان: دانشگاه بوعلی سینا همدان.

موحدی، رضا؛ حیدری ترازک، خدیجه و سعدی، حشمت‌اله (۱۳۹۵). موقعیت برنامه درسی کارآفرینی در دانشکده کشاورزی دانشگاههای بوعلی سینا، رازی و کردستان. *پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی*، ۸(۳۶)، ۷۶-۶۴.

- موسیوند، مریم؛ صفایی شکیب، علی؛ عطایی، پوریا و عبدالملکی، بابک (۱۳۹۵). تحلیل تأثیر مؤلفه‌های سرمایه روانشناختی بر تشخیص فرصت‌های کارآفرینانه کارکنان سازمان جهاد کشاورزی استان همدان. *پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی*، ۶(۲۳)، ۶۴-۵۵.
- هیسریچ، رابرت دی و پیترز، مایکل پی (۱۳۹۰). *کارآفرینی* (جلد اول). ترجمه سید علیرضا فیض‌بخش و حمیدرضا تقی‌یاری. تهران: مؤسسه انتشارات علمی دانشگاه صنعتی شریف.
- Altinay, L.; Madanoglu, M.; Daniele, R. and Lashley, C. (2012). The influence of family tradition and psychological traits on entrepreneurial intention. *International Journal of Hospitality Management*, 31(2), 489-499.
- Ambad, S. N. A. and Damit, D. H. D. A. (2016). Determinants of entrepreneurial intention among undergraduate students in Malaysia. *Procedia Economics and Finance*, 37, 108-114.
- Askun, B. and Yildirim, N. (2011). Insights on entrepreneurship education in public universities in Turkey: Creating entrepreneurs or not? *Journal of Social and Behavioral Sciences*, 24(1), 663-676.
- Azizi, B.; FarajollahHosseini, J.; Hosseini, S. M. and Mirdamadi, M. (2010). Factors influencing the development of entrepreneurial education in Iran's applied-scientific educational centers for agriculture. *American Journal of Agricultural and Biological Sciences*, 5(1), 77-83.
- Cañizares, S. M. S. and García, F. J. F. (2010). Gender differences in entrepreneurial attitudes. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*, 29(8), 766-786.
- Chuluunbaatar, E.; Ottavia, D. and Shiann-Far, K. (2011). The entrepreneurial start-up process: the role of social capital and the social economic condition. *Asian Academy of Management Journal*, 16(1), 43-71.
- Drury, R. L. and Mallory, W. D. (2000). Entrepreneurship education in the Virginia Community College System. *Inquiry*, 5(1), 45-57.
- Espíritu-Olmos, R. and Sastre-Castillo, M. A. (2015). Personality traits versus work values: Comparing psychological theories on entrepreneurial intention. *Journal of Business Research*, 68(7), 1595-1598.
- Fang, N.; Yuli, Z. and Hongzhi, X. (2009). Acquisition of resources, formal organization and entrepreneurial orientation of new ventures. *Journal of Chinese Entrepreneurship*, 1(1), 40-52.
- Fox, J. (2005). *Organizational Entrepreneurship and the Organizational Performance Linkage in University Extension. Ph. D. Dissertation*, Ohio State University.
- Global Entrepreneurship Monitor. (2014). Assessment of Entrepreneurship Indicators in Iran. Retrieved from <http://www.gemconsortium.org/country-profile/71>
- Gorol, D. and Astan, K. (2006). Factors that facility at intention to venture creation among nascent entrepreneurs. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 19(2), 41-71.
- James, T. (2005). *Encyclopaedia of Technical and Vocational Education*. Anmol Publications Pvt. Ltd., New Delhi.
- Keat, O. Y.; Selvarajah, C. and Meyer, D. (2011). Inclination towards entrepreneurship among university students: An empirical study of Malaysian university students. *International Journal of Business and Social Science*, 2(4), 220-206.

- Khayri, S.; Yaghoubi, J. and Yazdanpanah, M. (2011). Investigating barriers to enhance entrepreneurship in agricultural higher education from the perspective of graduate students. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 15, 2818-2822.
- Koe, W. L.; Sa'arib, J. R.; Majidc, I. A. and Ismail, K. (2012). Determinants of entrepreneurial intention among millennial generation. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, (40), 197 – 208.
- Krejcie, R. V. and Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30, 607-610.
- Maresch, D.; Harms, R.; Kailer, N. and Wimmer-Wurm, B. (2016). The impact of entrepreneurship education on the entrepreneurial intention of students in science and engineering versus business studies university programs. *Technological Forecasting and Social Change*, 104, 172-179.
- Mat, S. C.; Maat, S. M. and Mohd, N. (2015). Identifying factors that affecting the entrepreneurial intention among engineering technology students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 211, 1016-1022.
- Parvin, L.; Rahman, M. W. and Jia, J. (2012). Determinates of women microentrepreneurship development: An empirical investigation in rural Bangladesh. *International Journal of Economics and Finance*, 4(5), 254-260.
- Paul, J.; and Shrivatava, A. (2016). Do young managers in a developing country have stronger entrepreneurial intentions? Theory and debate. *International Business Review*. (In Press).
- Ramirez, A. R.; Orejuela, A. R. and Vargas, G.M. (2010). New Perspectives for the Managerial Entrepreneurship. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 6(2), 203-219.
- Schunk, D. H. (2010). Self-efficacy and academic motivation. *Educational Psychologist*, 26, 207-231.
- Segal, G.; Borgia, D. and Schoenfeld, J. (2005). The motivation to become an entrepreneur. *International Journal of Entrepreneurial Behavior and Research*, 11(2), 42-57.
- Urbano, D.; Toledano, N. and Soriano, D. (2010). Analyzing social entrepreneurship from an institutional perspective: Evidence from Spain. *Journal of Social Entrepreneurship*, 1, 54-69.
- Turker, D. (2009). Which factors affect entrepreneurial intention of university students? *Journal of European Industrial Training*, 33(2), 142-159.
- Yao, X.; Farmer, S. and Kung-McIntyre, K. (2016). Who is the entrepreneur?. Prototypical views of the entrepreneurial role across three cultures. *Advances in International Management*. 29, 117-145.